

**VAD SÄGER FORSKNINGEN
OM RELIGIONSDIDAKTIK
OCH DESS ETISKA
INNEHÅLL?
-EN KUNSKAPSÖVERSIKT**

Grundnivå
Pedagogiskt arbete

Lisa Brännholm
Johan Sellberg
2021-LÄR1-3-G13

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Grundlärarutbildning med inriktning mot arbete i förskoleklass och grundskolans årskurs 1–3, HT 2017

Svensk titel: Vad säger forskningen om religionsdidaktik och dess etiska innehåll? En kunskapsöversikt

Engelsk titel: What does the research say about religious didactics and its ethical content? -A knowledge overview

Utgivningsår: 2020

Författare: Lisa Brännholm och Johan Sellberg

Handledare: Viktor Aldrin

Examinator: Marie Fahlén

Nyckelord: Religion, sekularisering, mångfald, skola, lärare, religionskunskap, etik, didaktik och läroplan.

Sammanfattning

Syftet med denna kunskapsöversikt är att sammanställa tidigare forskning kring ämnet religionsundervisning i Sverige med ett fokus på dess etik samt etiska aspekter. Frågor som ska besvaras i kunskapsöversikten är följande: Hur bör religionslärare förhålla sig till undervisningen i dagens mångkulturella samhälle, hur ser etiken och de etiska aspekterna ut i religionsundervisningen och hur ska läraren bemöta dessa? Kunskapsöversikten utgår från nio vetenskapliga artiklar från tidskriften *Nordidactica* samt relevanta litteraturstudier och böcker med koppling till ämnet etik och religion. Kunskapsöversiktens resultat visar att religionsundervisningen och etiken har en nära relation och lärare inom ämnet religion ställs inför flera etiska dilemman där det krävs ett professionellt och etiskt bemötande. Religionsundervisningen innehåller faktakunskaper, etik i form av livsfrågor och etiska dilemman samt ett fostransuppdrag som syftar på att skapa samhällskritiska medborgare. För att eleverna ska bygga upp en förståelse för religioner och livsåskådningar krävs det att de kan reflektera kring olika etiska dilemman och koppla dessa till det mångkulturella samhället. Det är genom att läraren uppmuntrar eleverna att uttrycka sina olika åsikter och olikheter som eleverna kan bygga upp en förståelse för mångkulturen. Reflektioner och diskussioner i klassrummet kopplade till religion och etik skapar ibland svåra situationer för läraren och det krävs då att läraren kan bemöta dessa situationer på ett etiskt sätt. Det kan bland annat handla om elevers essentialism eller ointresse, då är det viktigt att läraren bemöter dessa beteenden på ett sätt så att eleverna förstår kopplingen till det mångkulturella samhället snarare än att koppla undervisningen till den enskilda eleven. Med ett nordiskt perspektiv ser vi skillnader i hur religionsundervisningen bedrivs. Tidigare forskning visar till exempel att Island ligger i framkant med hur de bedriver sin religionsundervisning kopplat till mångkultur samtidigt som Finland använder en strategi som istället syftar på att dela upp eleverna utifrån religion vilket bidrar till klyftor mellan dominerande religion och minoritetsreligioner. Den tidigare forskningen inom vårt område innehåller även bristande delar som framförallt visar att det saknas forskning kring de yngre skoleleverna.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
METOD OCH TEORI	2
Teori	3
Informationssökning och urval	3
BAKGRUND	5
Religionskunskapens historia	5
Etikens innehåll.....	5
RESULTAT.....	6
Lärares förhållningssätt.....	6
Olikheter i klassrummet.....	7
Essentialism	7
Mångfald och fostran i skolan	8
Nordiskt perspektiv	9
SAMMANFATTNING AV RESULTAT	11
DISKUSSION.....	12
Resultatdiskussion	12
Metoddiskussion	15
NÅGRA SLUTSATSER MED STUDIEN	15
Reflektioner	15
REFERENSER	17

INLEDNING

Att religionskunskap har fått nytt dagsintresse är ingen nyhet. Religiös tro är något som både präglar politiken, offentliga debatter samt den “mediavärld” vi lever i (Franck & Thalén 2018). Sverige beskrivs ofta som ett starkt sekulariserat land men är detta fortfarande verkligheten? Med en ökad invandring och mångfald i Sverige är sekulariseringen inte lika självklar längre. Något som skolans styrdokument beskriver är betydelsen av ett pluralistiskt samhälle, detta genom att utveckla demokratiska medborgare samt att bedriva undervisning som syftar på att ge kunskap om hur den religiösa och mångkulturella gemenskapen kan gynnas (*Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*, 2011, rev. 2019). En del av skolans uppdrag är att främja förståelsen för andra människor. Även omsorgen för den enskildes välbefinnande och utveckling ska ligga i fokus och prägla verksamheten, ingen i skolan ska utsättas för diskriminering eller annan kränkande behandling. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser (Lgr 11, rev. 2019). Eleverna ska inom ämnet religionskunskap skapa och utveckla kunskaper kring religioner och andra livsåskådningar (Lgr 11, rev. 2019). Samhället idag präglas av mångfald och sekularisering samtidigt som skolan ska bedriva en icke konfessionell undervisning i ämnet religionskunskap (Lgr 11, rev. 2019). Undervisningen syftar till att eleverna ska belysa rollen som religioner kan spegla i samhället både i fredssträvanden och konflikter, detta för att främja social sammanhållning och som en orsak till segregation (Lgr 11, rev. 2019). I kunskapsöversikten kommer vi att fokusera på att undersöka hur forskningen ser på religionsundervisningen och dess etiska aspekter. I arbetet med vår kunskapsöversikt har vi utgått från vetenskapliga artiklar och böcker för att skapa en förståelse kring religionsundervisningen, etiken, läroplanen och vad forskningen säger kring detta.

Religionsundervisning inom den svenska skolan präglas av religionsfrihet och ett sekulariserat samhälle. Elever får idag lära sig om religion istället för att lära sig i religion, vilket var hur man uttryckte det fram till 1960-talet då man ändrade på formuleringen vilket Kittelmann Flesner (2018) förklarar. Samhället idag beskrivs som ett sekulariserat samhälle där eleverna möter olika religioner i olika grader beroende på hur deras hemförhållanden ser ut. En elev som är verksam inom kristendomen kommer att ha kunskaper kring detta i en högre grad än vad en elev som är verksam inom judendom. Att en lärare är icke konfessionell är av vikt för att möta alla elever utifrån dess olikheter, förkunskaper och individuella förutsättningar. I grundskolan arbetar lärare för att vidga elevers kunskaper inom religion och för att visa på skillnader och likheter inom olika trosuppfattningar. I läroplanen (Lgr 11, rev. 2019) beskrivs det att eleverna ska utveckla kunskaper om religion och andra livsåskådningar, det beskrivs också att eleverna ska kunna uppmärksamma hur människor inom olika religiösa traditioner lever och uttrycker sin tro och utövar olika traditioner genom religionsundervisningen. Undervisningen ska även belysa vilken roll religioner kan ha i samhället både i fredssträvan och i konflikter samt för att främja social sammanhållning men även som orsak till segregation (Lgr 11, rev. 2019) Vidare syftar läroplanen (Lgr 11, rev. 2019) till att eleverna ska ges förutsättningar till att analysera och ta ställning i etiska och moraliska frågor, idag upplever lärare att religionsundervisningen i stor del handlar om de etiska och moraliska frågorna och i vissa lägen tar detta över religionsundervisningen (Lilliestam, Holmqvist Lidh & Osbeck, 2020).

Att arbeta med det som kursplanen beskriver som livsfrågor (etiska och existentiella frågor) är

ett av uppdragen som dagens lärare ställs inför. Etiken innehåller även ett fostranuppdrag som skolan bär, därav har vi även valt att lyfta fostransperspektivet i vår översikt. Löfstedt (2018) beskriver livsfrågor som angelägna frågor om livet som till exempel meningen med livet, kamratskap, sexualitet, frågor om döden eller guds existens. Hon menar också att svaren på dessa frågor varierar beroende på vilken livsåskådning eller livstolkning personen har. Denna del av kursplanen har dock fått en del kritik och vissa anser att denna del är vinklad mot en protestantisk teologi och därför innehåller spår av en viss kultur (Löfstedt 2018).

Självreflektion och samreflektion är en stor och viktig del av religionsundervisningen, framförallt när det handlar om att bedriva livsfrågor av olika slag. Detta är också något som ses som ett dilemma i svenska skolor och Löfstedt (2018) menar att många elever i Sverige har svag förståelse för religion samt dålig insikt när det kommer till sitt egna förhållningssätt kopplat till religion. Detta kan ses som ett problem i skolan då de elever som inte förstår ämnet religion eller har reflekterat kring ämnet kopplar religionsundervisningen till något som inte rör dem själva utan enbart de personer som utövar en religion. För att få dessa elever delaktiga i undervisningen menar Löfstedt (2018) att livsfrågor är ett bra diskussionsämne som berör alla elever och bidrar till en individuell reflektion samt kollektiva samtal. Vi har under vår VFU (verksamhetsförlagd utbildning) fördjupat vårt intresse för religion och religionsundervisningen. Vi har observerat olika etiska dilemman i klassrummet som religionsläraren ställs inför, detta fick oss engagerade i ämnet. En kunskapsöversikt som sammanställer tidigare forskning i ämnet kan stärka lärares förståelse för de etiska dilemman som religionsundervisningen präglas av och det kan då gynna läraren i undervisningssituationer. Religion kan vara ett komplext ämne då det kräver goda kunskaper inom både etik och didaktik för att bedriva en etisk religionsundervisning, därav synliggörs behovet av en studie inom ämnet.

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna kunskapsöversikt är att sammanställa den forskning som berör det valda ämnet och undersöka de olika didaktiska och etiska aspekterna inom religionskunskap i skolan. Vi anser att religionskunskap är ett relativt komplext ämne att undervisa i och vi vill därför undersöka de etiska och didaktiska svårigheter som lärare ställas inför.

- Hur bör religionslärare förhålla sig till undervisningen i dagens mångkulturella samhälle?
- Hur ser etiken och de etiska aspekterna ut i religionsundervisningen?
- Hur kan läraren bemöta etiska dilemman i religionsundervisningen?

Detta är frågorna som vi vill svara på i denna kunskapsöversikt, främst för att vi själva är intresserade av ämnet men även för att det kan bidra till en ökad förståelse och kunskap som kan stärka vår och andras framtida yrkesroll. Genom en analys av läroplanen och det etiska innehållet samt granskning av tidigare forskning är målet att svara på de frågor som vi valt ut.

METOD OCH TEORI

I arbetet med kunskapsöversikten har vi använt oss av databaser rekommenderade av högskolan i Borås för att hitta vetenskapliga artiklar och tidigare forskning som vi kan undersöka i arbetet med kunskapsöversikten. Vi har under hela arbetets gång arbetat

tillsammans, för att båda ska ha en djup inblick i de olika artiklarna och kunskapsöversiktens innehåll. Vi har delat upp artikelsökningarna för att effektivisera processen men sedan gemensamt diskuterat och analyserat artiklarna som vi använt oss av i kunskapsöversikten. Vi använde Google Docs och Zoom för att kunna diskutera och producera text gemensamt. De databaser som har använts har varit Primo, Diva, Eric och Google Scholar, dessa databaser har möjligheten att avgränsa och fokusera på de artiklar och forskning som är ”peer reviewed” vilket betyder att källan är kritisk granskad och trovärdig. Genom att använda sig av en grundad teori har vi granskat och analyserat tidigare forskning i ämnet för att bygga upp en förståelse för innehållet och på så sätt komma fram till slutsatser i forskningen.

Teori

Teorin som vi utgått ifrån i detta arbete är grundad teori, (Grounded theory) vilket har blivit en av de vanligaste forskningsmetoderna som används i dagens samhälle (Holton & Walsh 2017). GT (Grounded Theory) menas med att man gör en undersökning som grundar sig i tidigare studier och med detta som underlag komma fram till olika slutsatser beroende på vilket syfte som arbetet har. Holton och Walsh (2017) beskriver grundad teori som en empirisk insamling där syftet är att beskriva den forskning som redan finns snarare än att komma fram till nya fakta. Det handlar alltså om att jämföra, tolka och analysera tidigare studier och med det sedan hitta intressanta och markanta delar som forskningsområdet visar.

Informationssökning och urval

Att använda sig av forskning som är ”Peer reviewed” har varit det som stått i fokus under arbetet. Detta för att kunskapsöversikten ska bli tillförlitlig och tydligt visa vilken forskning som finns och inom vilka områden kring religionsundervisning där vidare forskning kan behövas¹. För att avgränsa den tidigare forskningen inom ämnet har vi valt att använda vissa begränsningar i sökningen. I uppstarten av arbetet använde vi oss av olika plattformar som innehåller vetenskapliga texter och forskning. För att kunna begränsa och hitta den forskning som anses vara relevant för vårt arbete användes avgränsningarna ”peer reviewed”, ”fulltext”, ”svenska”, ”engelska”, ”avhandlingar” och ”tidskrifter” via plattformarna Google Scholar, Diva och Primo. Sökord som har använts är ”Religion”, ”Primary school”, ”sekularisering”, ”skola”, ”etik”, ”lärare” och ”religionskunskap”. Sökningarna genom dessa olika plattformar ledde oss sedan till vår huvudkälla *Nordidactica* där de 9 artiklar vi valt är publicerade. Vi fortsatte då vår urvalsprocess genom manuella sökningar via tidskriften *Nordidactica*. Under arbetet har vi haft validitet och reliabilitet i åtanke genom att endast använda forskning som tidigare är granskad och bedömd som pålitlig.

Den central källa som innehåller de artiklar vi har valt att utgå ifrån är *Nordidactica (Journal of Humanities and Social Science Education)* vilket är en nordisk tidskrift som fokuserar på ämnesdidaktik och beskrivs av Karlstads universitet som en arena för forskning med relevans för högre utbildningar, lärarutbildning och skola. Med ett syfte att kombinera en hög vetenskaplighet och ämnesdidaktiska frågor är tidskriften passande till vår kunskapsöversikt. Vi har granskat de tio olika utgåvorna som getts ut och sedan använt oss av de artiklar som var relevant för kunskapsöversikten.

¹ Artikelsökningarna har genomförts under Oktober och November 2020.

Tabellen nedan visar de artiklar från tidskriften *Nordidactica* som kunskapsöversikten vilar på. I tabellen beskriver vi artikelns urval, frågeställning samt om studien är kvantitativ eller kvalitativ.

Tabell 1: Undersökta artiklar

Författare	Urval	Kvalitativ eller kvantitativ	Syfte och Frågeställning
Lilliestam, A-L., Holmqvist Lidh, C. & Osbeck, C. (2020).	13 st kvinnliga, legitimerade lärare med minst 5 års erfarenhet som lärare.	Kvalitativ studie	Vilka mål beskriver erfarna lågstadielärare sig ha med sin undervisning i de samhällsorienterade ämnena och hur resonerar de kring avvägningen mellan olika syften för denna undervisning? Kan man urskilja mönster i deras resonemang och hur kan de i så fall förklaras?
Franck, O. (2014)	Litteraturstudie	Framgår ej	Vilket bidrag religionskunskapen kan lämna när det gäller skolans ansvar för att utveckla en god och i ett samtida perspektiv relevant undervisning i etik?
Aldrin, V. (2020)	Litteraturstudie	Kvalitativ litteraturstudie	Statliga attityder till religion i Sverige.
Falkevall, B. (2017)	Litteraturstudie	Kvalitativ litteraturstudie	Lärarens oväntade situationer och det professionella kunnandet.
Gunnarsson, G. J. (2017)	3 olika forskningsprojekt från Island	Kvalitativ studie	Vad saknas inom forskningen kring religionskunskapsämnet på Island?
Hylen, T. (2012)	Litteraturstudie	Kvalitativ litteraturstudie	Essentialistiska uppfattningar om religion är alltför begränsade för att varat användbara i undervisningen och diskussioner om religionens roll för individer och i samhället i stort.
Kittelmann, Flesner. K. (2019)	Deltagande observationer vid 6 gymnasieskolor i 7 klasser och en skola och klass vid kommunal vuxenutbildning.	Kvalitativ studie	Hur förhåller sig lärare och elever till konflikterna i Mellanöstern och närliggande teman i undervisningen.
Malama, M. & Kallioniemi, A. (2017)	149 uppsatser skrivna av 35 lärarstudenter och 114 ämneslärarstudenter	Kvalitativ studie	Vilka styrkor och utmaningar ser studenterna i den nuvarande formen av religionsundervisning? Vilken modell för religionsundervisning skulle de föredra? Vilka scenarion utifrån de olika modellerna skulle de själva kunna tänka sig kan uppstå under undervisningen?
Nicolaisen, T. (2015)	Litteraturstudie av en doktorsavhandling.	Kvalitativ litteraturstudie	Hur tillvägagångssättet för religionsundervisningen kan undvika att begränsa identiteten till extern införda kategorier och istället vara känsliga för barnets upplevda erfarenheter och deras egna identitetsanspråk? Hur kan religionsundervisningen möta barns olika och flytande identitetsanspråk och hantera religion som en del av ett komplext kulturellt sammanhang?

BAKGRUND

Denna del innefattar historia och etik som berör religionskunskap och hur detta har utvecklats med tiden samt dess påverkan på religionsundervisningen i Sverige. Detta är en kort sammanfattning då det kan vara gynnsamt för läsaren att bygga upp en förförståelse kring ämnet och dess utveckling över tid.

Religionskunskapens historia

Inom ämnet religionskunskap kan vi med åren se tydliga förändringar i läroplanen detta på grund av den invandring och mångfald som präglar Sverige (Thalén 2018). I takt med att skolformens utveckling utvecklades även läroplanen. År 1215 beslöts det vid det fjärde laterankonciliet att alla skulle kunna grunderna i kristen tro vilket var två böner och en trosbekännelse (Aldrin, 2018). Religionskunskapen har sina rötter i kristendomsundervisningen som kyrkan stod för eftersom kyrkan var den huvudsakliga utbildningsapparaten fram till 1842 då folkskolan infördes i Sverige. Inom folkskolan fanns en förutsättning att barnen redan hade läskunskaper från hemmet vilket inte alla barn hade, detta gjorde att man år 1858 inrättade småskolan som skulle lära barnen förkunskaper inför folkskolan (Aldrin, 2018). Folkskolan innebar att man försökte utbilda hela svenska folket och inte endast de privilegierade. Då kyrkan tidigare haft ett ansvar att utbilda hade fokus legat på kristendom och så gjorde det även inom folkskolan då den var en politisk kompromiss (Kittelmann Flesner, 2019). Trots att detta var en politisk kompromiss hade kyrkan fortfarande makt över skolan då det var sockenstämman som bekostades och styrdes på uppdrag av kyrkorådet, vilket så gjordes från 1862 fram till 1930 då skolan blev kommunal. Det här innebar dock inte att kyrkan var helt borta från skolan utan prästerna hade fortfarande ett ansvar att utbilda eleverna i moral samt att hålla predikan (Aldrin, 2018). Under Folkskolans första tid hette ämnet religionskunskap biblisk historia och katekes, detta ändrades senare till kristendom och i läroverken skiftade det från kristendom till kristendomskunskap. Detta innebar även att elever med olika kristna bakgrunder kunde acceptera undervisningen då den blev av en mer allmän karaktär (Kittelmann Flesner, 2019). 1962 infördes den 9-åriga grundskolan och i samband med detta kom det även objektivitetskrav i kristendomskunskap ”Undervisningen skall vara objektiv i den meningen att läraren meddelar sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning.” (*Läroplan för grundskolan, Lgr69*. 1969). 1969 ändrades kristendomskunskapen till religionskunskap i grundskolan och i samband med detta skrevs även etik och livsfrågor in i Lgr 69 (Kittelmann Flesner, 2019). Etik och livsfrågor är en del av religionsundervisningen som lärare än idag ses som en stor del av undervisningen inom religion och detta har präglat hur lärare agerar i klassrummet och hur de bemöter elever med olika bakgrunder.

Etikens innehåll

Franck (2014) beskriver etiken som ett rikt och omfattande område och ett kunskapsområde kopplat till skolans ansvar. Etiken har sina rötter i antikens Grekland och kommer från det grekiska ordet “ethikos” vilket betyder sed eller vana. Etiken kan delas in i olika områden som beskrivs som deskriptiv etik, normativ etik och metaetik (Nationalencyklopedin 2020). Deskriptiv etik kan beskrivas som vad en grupp människor har för åsikter kring rätt och fel, alltså samhällets samlade värderingar och hur det faktiskt är och har varit. Normativ etik handlar istället om vad normerna säger om hur vi ska bete oss i olika situationer, alltså hur det

förväntas vara. Metaetik i sin tur handlar mer om språket inom etik, hur man reflekterar kring etik och värderingar. Det står tydligt i läroplanen (Lgr 11, rev. 2019) att etiken har ett fokus när det kommer till religionsundervisningen och som tidigare nämnts ska livsfrågor som gott och ont, liv och död samt etiska dilemman reflekteras kring i undervisningen. Det svåra med etiken är att det inte finns några tydliga svar på till exempel vad som är rätt och fel utan etiken handlar istället om olika reflektioner och tankar som kan förändras med tiden (Orlenius, 2001). Ett huvudsyfte med etik är dock att bemöta människor med respekt och motverka diskriminering, av detta kan man dra slutsatsen att etikens giltighet måste prövas mot dess handlingar, handlingarna är etikens måttstock (Orlenius, 2001). Etikens uppgift är att hjälpa individer att agera på ett ansvarsfullt sätt, etiken handlar därför om vår inre kompass och det inre förhållningssättet (Orlenius, 2001).

RESULTAT

Nedanstående text innefattar de olika vetenskapliga artiklar och dess relevanta innehåll som kan kopplas till kunskapsöversikten. Resultatet innehåller olika etiska svårigheter som religionslärare ställs inför i klassrummet och hur de bör handla utifrån dessa. Det handlar bland annat om olikheterna i ett klassrum och hur man som lärare bör bemöta dessa olikheter, essentialism som kan förekomma inom religioner och hur lärare kan undvika dessa, samt lärarens fostransuppdrag. Resultatet innehåller även en del som fokuserar på mångfald och dess utveckling. Avslutningsvis i resultatet utgår vi från ett nordiskt perspektiv där vi beskriver religionsundervisning och forskning kopplat till olika nordiska länder samt förklarar dess skillnader.

Lärares förhållningssätt

Det talas mycket om religionsundervisningens koppling till etik och hur ämnet religion har ett särskilt uppdrag att bedriva etik och moralfrågor. Franck (2014) menar att etiken har fått en större betydelse i ämnet religion än resterande ämnen i skolan, att religionsundervisningen har ett särskilt ansvar att förmedla etikutbildning. Detta kan vi tydligt se i skolans läroplan där det beskrivs att eleverna ska kunna använda sig av etiska begrepp, reflektera kring vardagliga moraliska dilemman samt analysera och argumentera utifrån etiska modeller, till exempel konsekvens och pliktetik (Lgr 11, rev. 2019). Dock menar Franck (2014) att det finns ett gemensamt ansvar bland de olika skolämnena att förmedla en etikutbildning. Han skriver också att lärare bör få den utbildning de behöver för att bedriva etikundervisning samt att det är viktigt att som lärare förstå vilka etiska delar som kopplas till respektive ämne. Men att religionsämnet har en tydlig koppling till etik är oundvikligt. Ett tydligt innehåll i religionsämnets kursplan är livsfrågor. Livsfrågor i sig handlar till stor del om etik och moral. Det handlar ofta om frågor som rör livet till exempel livets mening, sexualitet, kamratskap, levande, dött eller gud (Löfstedt 2018). Dessa frågor har inga givna svar och därför är det viktigt att få eleverna att träna sig i att reflektera. Att kunna reflektera kring livsfrågor är något som inte bara berör religiösa människor utan även de icke religiösa som kanske inte förstår varför de ska lära sig om en viss religion. Genom dessa etiska frågor kan människor, religiösa som icke religiösa samtala och reflektera tillsammans och det är just detta som är en av de viktiga delarna av religionsundervisningen (Löfstedt 2018). Elever som medverkar i religionsundervisning har oftast en egen förståelse, tidigare erfarenheter, attityder eller kunskap om just religion och det är viktigt att som lärare förstå att eleverna inte är tomma blad och istället uppmärksamma deras olika erfarenheter i livet och ta dessa till användning i klassrummet (Nilsson 2018). Det står även i läroplanen att undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov samt att kunskapsutveckling ska ske utifrån elevernas

bakgrund, tidigare erfarenheter och kunskaper (Lgr 11, rev. 2019).

Nicolaisen (2015) beskriver vikten av lärarens relation och inställning till religionsämnet och dess olika religioner. Nicolaisen (2015) menar att en avgörande roll i religionsundervisningen är lärarens öppenhet till religionen som står i fokus. Det handlar också om lärarens attityd och hans sätt att lyssna och använda sig av elevernas erfarenheter. En lärares positiva inställning kan smitta av sig på elevgruppen och bidra till en ökad förståelse och kunskapsutveckling. Nicolaisen (2015) belyser även vikten av att ta tillvara på elevers erfarenheter och att utveckla undervisningen med en respekt för eleverna då de kan bära på erfarenheter som kan berika undervisningen kopplat till ett mångkulturellt samhälle.

Olikheter i klassrummet

Inom religionsundervisningen är det särskilt centralt att analysera elevernas olika bakgrunder och bagage då det kan skilja sig mycket i svenska skolor. I vissa fall kan det svenska klassrummet vara homogent samtidigt som den kristna tron kan ha en majoritet och likaså den muslimska (Nilsson 2018). Nilsson (2018) menar också att det inte bara är religiösa aspekter som behöver tas i beaktande utan även de olika attityderna kring religionsundervisningen och olika religioner. Detta bidrar till att läraren ställs inför utmaningar då hen på förhand inte kan veta hur klassen ska förhålla sig till undervisningen. I en artikel av Falkevall (2017) görs en liknelse mellan lärare och jazzmusiker och han menar att lärare i sin undervisning ställs inför så kallade improvisationssituationer. Ett plötsligt uttalande från en elev kan skapa intressanta och lärorika situationer om läraren bemöter uttalandet med rätt riktning. Han menar att det handlar om hur läraren leder vidare improvisationen och att det är en del av det han kallar det professionella kunnandet. Detta är oftast något som kommer med erfarenhet och det kan vara svårt för till exempel lärarstudenter att bemöta dessa plötsliga uttalanden på ett givande sätt (Falkevall 2017).

I en studie av Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020) beskrivs undervisningen i de samhällsorienterande ämnena som varierande beroende på lärare. De kom fram till att undervisningen fokuserar på olika kunskapsaspekter och att fokus läggs på fostran och de demokratiska aspekterna snarare än de specifika kunskaperna i ämnet. Detta bidrog till att vissa tolkade undervisningen som att den innehöll brister. Man kunde även se ett mönster att lärare med utländskt påbrå tog fostransdelen på större allvar än lärare med svensk bakgrund. Viktigt att ta i beaktning är dock att studiens kvantitativa del behöver kompletteras med ytterligare studier för att bli mer trovärdig. Kittelmann Flesner (2019) beskriver hur lärare kan ha svårt att ta konflikter i klassrummet när eleverna uttrycker sig fördomsfullt om religioner. Att kunna lyfta fördomar kring religion och hur dessa kommer till uttryck i klassrummet kan variera beroende på lärarens egna religiösa tillhörighet samt elevernas bakgrund. När läraren inte lyfter den problematiken tillåts fördomar att gro och detta kan leda till ett "vi och dem" tänkande vilket skapar större klyftor i samhället (Kittelmann Flesner, 2019).

Essentialism

Essentialism är ett begrepp som förekommer i vårt samhälle, det kan i vissa fall handla om rasism, sexism eller nationalism. Det handlar om särskilda åsikter när det kommer till könsroller, kulturer och etniciteter, vilket kan ses som fördomar. Kritiken mot en sådan essentialism är stor eftersom det handlar om olika former av förakt mot människor. Detta är,

tyvärr heller inget ovanligt inom religion. Exempel på detta kan vara islamistisk terrorism, judiska fundamentalismen eller hinduistiska idéer om överlägsenhet (Hylén 2012). Essentialism inom religionsundervisning är något som Hylén (2012) menar förekommer och det krävs att lärare kan identifiera uttryck av essentialism. Han menar att det kan handla om två olika sorters essentialism, religionens substans, vilket betyder vad religionen eller enskilda religioner är eller så kan det handla om religionens funktion som mer syftar på vad religionen gör med människor. Som lärare i religionskunskap är det bra att vara så icke-essentialistisk som möjligt för att själv förstå och kunna undervisa i ämnet. Detta handlar om den egna förståelsen för olika religioner, vilket är en av de viktigaste delarna för att kunna undervisa i religionskunskap (Franck 2014). Franck (2014) menar att de viktigaste delarna som en lärare bör besitta när de undervisar i religion är innehållskunskap samt kunskapen om de etiska delarna och hur de beskrivs i de olika ämnena inom samhällskunskap.

Mångfald och fostran i skolan

Mångfald är ett vanligt förekommande begrepp både i samhället och skolans värld. Begreppet kan dock vara aningen komplicerat att förstå. Vad betyder egentligen mångfald och vad innebär det för skolan? Thalén (2018) skriver att synen på begreppet mångfald kan ha stor betydelse för hur man tolkar lärarens skoluppdrag och hur de skapar skilda dialoger i klassrummet. Han menar också att synen på mångfald har förändrats de senaste 50 åren och att detta tydligt syns i de olika läroplanerna som tidigare existerat. På 1950–60 talet talade man främst om ismer och livsåskådningar när det handlade om mångfald och det handlade därför mer om att bestämma sig för en åskådning (Thalén 2018). Det är därför inte konstigt att vi i tidigare läroplaner saknar det innehåll som idag kallas mångfaldskultur och det var först på 1980-talet där begreppet “mångkulturellt samhälle” började användas (Thalén 2018). När Lgr 11 (Lgr 11, rev. 2019) släpptes kunde vi i religionsämnet se en tydlig skillnad gentemot tidigare läroplaner. Den förändrades främst tack vare en ökad invandring i Sverige som i sin tur bidrog till olika skildringar av religiösa trosuppfattningar i samhället. På 1960-talet kopplades invandring främst till skildringar i religioner, i dag ligger mångkulturens fokus på sedvänjor, normer, religioner och språk (Thalén 2018). Vi har alltså fått en bredare benämning av begreppet mångfald, vilket i sin tur bidrar till att läraren ställs inför ett mer komplext och utmanande skoluppdrag. I religionsämnets styrdokument kan vi tydligt läsa att kunskaper om religion och livsåskådning främjar förståelsen för vårt samhälle och den mångfald vi har (Lgr 11, rev. 2019). Detta bidrar till att religionskunskapen i skolan har en direkt koppling till mångfaldskultur och förståelsen för detta i samhället.

Att påstå att skolan bör inkludera fostran i undervisningen syftar till att eleverna ska utvecklas till demokratiska medborgare. Är det dock rimligt att skolan ska fostra eleverna, bör inte detta vara ett föräldraansvar? Fjellström (2004) menar att detta beror på vilken aspekt av fostran vi fokuserar på, utifrån skolans perspektiv ska lärarna fostra eleverna till goda samhällskritiska medborgare. Föräldraansvaret ligger i att uppfostra barnen utifrån barnens bästa, men detta menar Fjellström (2004) inte alltid blir till barnens bästa. Lärare kan jobba för hur de vill att eleverna ska utvecklas utifrån samhällets normer och regler och föräldrarna kan jobba för att forma eleverna utifrån deras förhoppningar och förväntningar. Skolan ska bedriva sin verksamhet så att den överensstämmer med grundläggande demokratiska värderingar och främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Fjellström (2004) menar att detta handlar om politiska värdeprinciper då det anger hur makt över medborgarna ska utövas. Om man tittar på fostran utifrån det perspektivet, att det

handlar om politik och makt, kan man ställa sig frågan vad lär vi våra elever om etik och av vilken anledning? Handlar fostran och etik om att elever ska lära sig att lyssna på makthavarna eller handlar det om att eleverna ska skapa sig en inre moralisk kompass för att kunna navigera sig i etiska frågor som kan uppkomma i deras vardag? (Fjellström, 2004). Skolan bör förmedla en medborgerlig identitet för att kunna skapa en samhörighet i det mångkulturella samhället som i sin tur kan minska uppkomsten av konflikter (Fjellström, 2004). Skolan kommer att präglade elevernas tänkande och stötta dem i att bygga sin karaktär, något som kommer att påverka eleverna för hela deras framtid då det blir en offentlig fostran när det sker i grupp och blir motpolen till det som sker i hemmet där fostran präglas av emotionella band (Fjellström 2004). Genom religionsundervisningen och elevernas livserfarenheter kan de få en identitet som skapas utifrån ett intersektionellt perspektiv där mångfald och mångkulturella sammanhang blir en vardag för elever. Skolan bör därför utforma undervisning i relation till respekt för elevers erfarenheter (Nicolaisen, 2015). Att skolan har en obligatorisk fostran i och med styrdokumentet gör att det blir till en form av arbete. En lärare som anser att det är problematiskt kan välja att byta arbete eller utföra någon annan form av tjänst, men detta är inte en valmöjlighet för eleverna då de är helt beroende av en lärare som leder undervisningen och stöttar dem i sin skolgång vad gäller både kunskaper, etik och moral (Fjellström, 2004).

Nordiskt perspektiv

Den finska modellen för religionsundervisning skiljer sig från den svenska då man i Finland har olika modeller beroende på skola. En modell beskrivs som att utöva religionsundervisning i olika grupper, elever med samma trosuppfattning undervisas tillsammans kring vissa delar i religionsundervisningen och andra mer övergripande delar av undervisning sker tillsammans oberoende av deras trosuppfattning, vilket kallas för den delande modellen (Malama & Kallioniemi, 2017). Detta är intressant då Sverige och Finland geografiskt sett ligger nära varandra, men ändå skiljer man tydligt på hur delar av undervisningen ser ut. Finlands modell har dock fått kritik då den skapade en segregation i klassrummet och man kan diskutera hur det påverkar elever ur ett etiskt perspektiv. Får eleverna en likvärdig undervisning med den här modellen och hur påverkar detta deras förståelse inför andra trosuppfattningar? Trots den tydliga uppdelningen beroende på trosuppfattning är den finska modellen icke-konfessionell då lärare inte får utöva eller använda sig av religiösa inslag i undervisningen, man anpassar sin undervisning utifrån de elever man har och dess tro men utan att uppleva religionen fullt ut (Malama & Kallioniemi, 2017). Den andra modellen innebär att elever som tillhör en religiös institution får religionsundervisning endast inom den egna religionen, vilket skapar en bredare segregation och mindre förståelse för det mångkulturella samhället (Malama & Kallioniemi, 2017). Ett problem med den modellen är bristen på utbildade lärare inom minoritetsreligionerna i Finland och hur det kan påverka eleverna. En annan negativ faktor är att eleverna inom olika trosuppfattningar inte skapar en dialog som breddar deras förståelse för andra religioners traditioner och seder (Malama & Kallioniemi, 2017).

När eleverna får en religionsundervisning på det sättet som Finland utformar den är det möjligt att de får en stark koppling till sin egen trosuppfattning och känner en samhörighet med de andra eleverna i den gruppen. Detta kan dock även skapa ett splittrat samhälle som inte kan likställas med den etiska och demokratiska aspekten som religionsundervisningen ska innehålla, vilket den svenska modellen bygger på (Lgr 11, rev. 2019). Franck (2014) menar att undervisningen i de olika samhällskunskapsämnena alla har ett gemensamt ansvar att lära ut

etik inte enbart inom religionskunskapen. Det kan bli problematiskt om läraren delar upp elever utifrån trosuppfattning då det ofta är just i religionsundervisningen som etiken ges utrymme. Detta kan påverka elevernas etiska förhållningssätt då det kan bli skillnader i etikens utrymme i klassrummet utifrån den enskilde lärarens förkunskaper (Lilliestam, Holmqvist Lidh & Osbeck, 2020). Det finns vissa likheter mellan Sveriges syn på religionsundervisning och Finlands, i båda länderna bedrivs en icke-konfessionell undervisning och inga religiösa inslag ska förekomma. Att undervisa kring sekularisering, omvärlden och etiken är något som bör belysas för att eleverna ska fostras till demokratiska medborgare och är av vikt i det mångkulturella samhälle som vi lever i idag (Malama & Kallioniemi, 2017).

På Island formas religionsundervisningen utifrån hur samhället har förändrats över tid (Gunnarsson, 2017). Även Sverige har format sin religionsundervisning kring hur skolan och samhället har förändrats, vilket väcker frågan hur undervisningen kommer att förändras framöver i takt med att sekulariseringen ökar inom vissa grupper och det mångkulturella samhället breddas. Gunnarsson (2017) beskriver hur undervisningen har utvecklats över tid från att kyrkan stod för religionsundervisningen till att det nu är en icke konfessionell undervisning. Gunnarsson (2017) förklarar hur Island har utvecklat sin religionsundervisning utifrån hur samhället har förändrats, vilket görs för att bredda förståelsen för alla människors livsvillkor och för att minska klyftorna i samhället. Under en lång tid har Island haft ett homogent samhälle, men detta ändrades över tid och i samband med detta utvecklas även Islands läroplan. Islands metod för religionsundervisning är lik Sverige men är mer föränderlig då fokus ligger på att skildra samhället och dess medborgare vilket gör att Islands religionsundervisning ligger i framkant vad gäller inkludering och etik (Gunnarsson, 2017).

En undervisning där lärare inte bara fokuserar på kristendomslära och utövning gynnar eleverna då de får möta etiska och moraliska dilemman som kan uppstå i mötet mellan olika religioner och dess traditioner. Vidare lyfter Gunnarsson (2017) hur det är eleven som bör stå i förgrunden för hur religionsundervisningen ska utformas och att detta kan variera i olika skolor, det innebär även att etikens plats i undervisningen kommer att variera utifrån de förutsättningar och tankar som eleverna har. Lilliestam, Holmqvist Lidh & Osbeck (2020) förklarar hur olika lärare utformar sin undervisning, om en lärare har etiken i fokus kan faktakunskaper bli lidande och där lärare fokuserar endast på fakta kan etiken bli lidande.

Gunnarsson (2017) har studerat Islands undervisningsmodell och anser att en undervisningsmetod där både etiken och faktakunskaper får ta plats är det som gynnar eleverna mest i deras utveckling, både som individer men även i sin kunskapsinhämtning då de skapar en förståelse för andra människors seder och traditioner, samtidigt som de får reflektera och resonera över etikens roll i samhället. Att det kan vara problematiskt att kombinera både etik och fakta på ett välbalanserat sätt så att båda får ta lika stor plats i klassrummet lyfter Lilliestam, Holmqvist Lidh & Osbeck (2020). De beskriver även hur viktiga läromedel kan vara för lärare. Att ha ett kritiskt synsätt till hur läromedlen är utformade kan vara av vikt för alla länder då det kan visa religioner på ett stereotypt sätt, vilket kan skapa eller förstärka vissa fördomar kring religioner. Målet med att använda sig av etik i religionsundervisningen är att främmandeskap ska motverkas med hjälp av förståelse för olikheter kring människor. (Aldrin, 2020). Aldrin (2020) beskriver hur olika interkulturella

möten mellan elever kan stärka elevernas förmåga att möta och leva i ett samhälle med människor av annan trosuppfattning. Detta är något som lärare bör bära med sig för att etiken ska få en relevant plats i religionsundervisningen och ha ett tydligt syfte där elever, trots avsaknaden av religiösa inslag i undervisningen, kan få en djupare förståelse för olika människors levnadsvillkor, vilket visar sig i den svenska religionsundervisningen (Aldrin, 2020).

SAMMANFATTNING AV RESULTAT

Som tidigare nämnts i resultatet finns det olika uppfattningar om etikens roll i religionsundervisningen. Som både Franck (2014) och Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020) menar har etikens roll i religionsämnet fått ett större inslag än vad det har i andra ämnen. Franck (2014) menar att religionsämnet inte bör ha något extra ansvar för etiken utan att ämnet etik istället ska integreras jämlikt i flera ämnen i skolan. I Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbecks (2020) studie menar man även där att etiken tar över själva religionskunskapen och ibland bidrar till att eleverna inte får de faktakunskaper som de ska lära sig. Andra forskare som till exempel Löfstedt (2018) menar istället att religionslära har ett särskilt ansvar och en stark betoning på att undervisa i etik. Analys av läroplanen visar även att etiken har en särskild plats i religionsundervisningen och i jämförelse med resterande ämnen har etiken det största ansvaret. Detta gör att religionslärare ställs inför ett komplext och viktigt uppdrag som går ut på att fostra elever och undervisa i etikens olika delar. Något som nästan all forskning visar på är att detta inte är någon lätt uppgift och lärare som undervisar i religion ställs själva inför etiska dilemman. Det handlar bland annat om lärarens egna förhållanden och inställning till religionerna, lärarens sätt att utforma undervisningen utifrån elevernas tidigare erfarenheter och inställningar samt hur läraren bemöter elevernas frågor och tankar på ett etiskt och korrekt sätt. Detta är dilemman som religionslärare ställs inför och behöver hjälp att handskas med genom hjälpmedel i form av didaktiska redskap och etiska kunskaper.

Etiken i skolan kopplas till religionsundervisningen, att eleverna får reflektera över etik är inte ett problem, det som kommer fram från artiklarna är dock att etiken kan ta över religionsundervisningen då det handlar om stora livsfrågor och etiska dilemman som är svåra att ta ställning till och påverkar flera än den enskilda eleven. Att eleverna ska bli medvetna om etik är av vikt men detta kan uppnås genom religionsundervisning, att skapa och fördjupa sina kunskaper för andra människors traditioner och seder skapar en förståelse för andra människors livsvillkor. Detta i sig stärker elevernas etiska förhållningssätt. Kittelmann Flesner (2019) menar att det inom religionsundervisningen finns utrymme för att stötta eleverna i att utveckla sin empatiska förmåga för att förbereda dem för att leva i ett mångkulturellt samhälle. En lärare bör ta möjligheten när diskussioner kring mångfald och olikheter uppkommer i klassrummet och inte vara rädd för dessa konflikter då de kan vara utvecklande för eleverna (Kittelmann Flesner 2019).

Skolan har ett ansvar i att fostra elever till medborgare med ett demokratiskt, kritiskt och etiskt förhållningssätt, detta är något som religionsundervisningen ska innehålla utöver de faktakunskaper som eleverna ska tillgodogöra sig (Franck, 2014). Det är värt att notera att den etiska, demokratiska och kritiska aspekten ska genomsyra all undervisning i skolan, men många gånger faller detta under religionsundervisningen eller i temaarbeten (Lilliestam,

Holmqvist Lidh & Osbeck 2020).

Malama & Kallioniemi, (2017) och Gunnarsson, (2017) förklarar hur Island och Finlands modeller för religionsundervisning ser ut. Vid en jämförelse med den svenska modellen synliggörs tydliga skillnader, Lilliestam, Holmqvist Lidh & Osbeck, (2020), Aldrin (2020) och Franck, (2014) förklarar hur etiken och mångfalden speglar skolans verksamhet och vikten av detta för att bredda elevernas mångkulturella perspektiv. Finlands modell går ut på att separera elever utifrån religiös tillhörighet vilket kan gynna elever som ser sig tillhöra den dominerande trosuppfattningen i landet, men det skapar också större klyftor mellan den dominerande religionen och minoritetsreligionerna. Gunnarsson (2017) menar att det är eleverna och dess förförståelse som ska forma undervisningen men även samhället påverkar, vilket vi kan se i den isländska undervisningen. Det ligger i linje med hur den svenska religionsundervisningen utövas idag.

DISKUSSION

Diskussionen syftar på att uppmärksamma de delar av resultatet där forskarna är eniga, men även de delar där forskarna ställs emot varandra. Nedanstående text innehåller olika teorier och perspektiv som forskarna belyser i sina artiklar och hur de kopplas till undervisningen. Diskussionen innehåller även diskussioner kring didaktiska förhållningssätt en lärare bör behärska för att religionsundervisningen ska vara etisk och bidra till lärdom.

Resultatdiskussion

Utifrån vad resultatet har visat synliggörs vikten av att som lärare kunna lyfta elevers olika synsätt och att kunna reflektera över dem i klassrummet, att endast diskutera kring ämnen som rör eleverna kommer inte att ge eleverna den förberedelse som de kan behöva för att skapa sig den inre kompass de behöver för att kunna agera etiskt, vilket sju av artiklarna lyfter (Falkevall, 2017; Franck, 2014; Fjellström, 2004; Frank, & Thalén, 2018; Kittelmann, Flesner, 2019; Orlenius, 2001; Nicolaisen, 2015). Vi anser att detta har en tydlig koppling till arbetets frågeställningar. Att lyfta dilemman i klassrummet gör också att eleverna får träna sig i etik, men även att de fostras till att ha ett demokratiskt och etiskt synsätt då ett mångkulturellt samhälle berikar elevernas vardag. Dock kan det uppkomma svårigheter för eleverna att se detta utifrån den egna vardagen. Nicolaisen (2015); Thalén, (2018); Malama och Kallioniemi (2017); Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020) och Löfstedt (2018) beskriver hur elevers erfarenheter är något en lärare bör ta tillvara på och genom att respektera eleverna och dess olikheter i klassen kan undervisningen gynnas då detta skapar en djupare förståelse för medmänniskor i världen. Eftersom flera av studierna beskriver detta kan det tros ha en signifikant betydelse för eleverna samtidigt som det besvarar vår frågeställning. Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020) beskriver hur elever kan ha olika upplevelser och förförståelse för olika religioner, de går vidare med att förklara att lärare lär ut på ett varierande sätt utifrån rådande klassrumsklimat. Är det positivt att lärare lär ut olika när styrdokumentet tydligt redogör för vad eleverna ska lära sig? Falkevall (2017) menar att lärare som inte håller sig till läroplanen (Lgr 11, rev. 2019) och de metoder som finns riskerar ett tillkortakommande av skolans resultat. Ingen av de andra studierna lyfter detta som en tänkbar konsekvens, därför kan man ifrågasätta hur stor betydelse detta kan ha för elevernas studieresultat. Samtidigt beskriver Falkevall (2017) att det är just i dessa

oväntade situationer som läraren har möjlighet att visa sitt kunnande och låta eleverna utveckla sin etiska förmåga.

Ett gemensamt teoretiskt perspektiv som speglar forskningen är beskrivningen av läroplaner och religionsämnets förändring och utveckling. Då etikinnehållet i kursplanen för religionskunskap ändrats genom historien sedan kravet på kunskap var kristen grund (Aldrin, 2018) kan det ha bidragit till att etiken fått en stor plats i just religionskunskapen. En gemensam bidragande faktor till förändringen är enligt forskningen det förändligande samhälle vi lever i. Med detta menas den mångkultur och de skilda trosuppfattningar som ger avtryck i Sverige idag. På grund av detta har även den etiska aspekten av religionsundervisningen blivit mer relevant och viktig i klassrummet vilket Fjellström (2004); Aldrin (2020); Kittelman Flesner (2019) och Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020) lyfter.

Mångfald och mångkultur är även det något som nämns upprepade gånger i flera av det forskningsartiklar som vi valt att fokusera på. Thalén (2018) beskriver begreppet mångkultur, vilket resterande studier inte gör. Han menar att det idag handlar om normer, sedvänjor, religioner och språk. Han beskriver även att det man såg som mångkultur tidigare hade ett större fokus på livsåskådningar och religion snarare än de övriga aspekterna som man idag kopplar till begreppet. Förklaringen till detta är främst att variationen av olika kulturer, språk och normer inte var lika bred då som den är nu (Thalén, 2018). Inom skolvärlden bör undervisningen sträva efter att främja mångfalden, vilket innebär att uppmuntra olikheter och olika åsikter i klassrummet. Inom ämnet religion beskriver Thalén (2018) att mångfalden där främst syftar till tolerans och förståelse. Detta är också det mångfaldsperspektivet som vi märker är vanligast när det kommer till forskning inom religion och etik. Det är också frågor kring detta som lärare kan uppfatta som komplext, speciellt utifrån ett etiskt perspektiv, vilket Fjellström (2004); Kittelman Flesner (2019); Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020); Thalén (2018); Franck (2014); Malama och Kallioniemi (2017); Nicolaisen (2015) och Falkevall (2017) tar upp.

Samtliga forskare är i sina studier överens om att etik är en del av skolans fostransuppdrag, men hur mycket fokus som ska ligga på etik och fostran skiljer sig bland lärarna utifrån deras egna uppfattningar kring etik och religionsundervisning. Det är endast Fjellström (2004) som beskriver begreppet fostran av de studier som kunskapsöversikten vilar på. Dock visar Orlenius (2001); Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020); Fjellström (2004) och Franck (2014) att fostran av eleverna sker genom etiken och därigenom religionskunskapen. Detta tyder på att fostran är en del av religionsundervisningen men att fostransuppdraget inte förklaras tydligare tyder på att forskarna gör en direkt koppling till etiken och det kan upplevas som en självklar del av etikundervisningen. Fjellström (2004) beskriver dock att det finns olika nivåer av fostran där skolan står för en nivå och hemmet för en annan. Utifrån synsättet med olika fostransdelar förklarar Fjellström (2004) att skolan står för att fostra elever i att agera korrekt i en demokrati och att kunna ta väl avvägda beslut utifrån ett kritiskt tänkande och att kunna följa de lagar och regler som finns. Föräldrarna står för omvårdnaden och fostrar eleverna i att kunna ha empati för andra och att agera demokratiskt i relation till de emotionella aspekterna av livet och relationer med andra. Att kunna fostra eleverna på ett gynnsamt sätt är en del av lärares uppdrag, detta innebär att läraren måste anpassa sig och sina metoder utifrån individerna. Genom diskussion, reflektion och källkritiskt tänkande kan elever skapa sig det etiska förhållningssättet som fostran i skolan syftar på. Detta menar

Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020); Kittelmann Flesner (2019); Malama och Kallioniemi (2017) och Nicolaisen (2015) sker genom att lyfta dilemman och tankar från elevers vardag där moral och etik påverkar handlandet och därför får etiken ett stort utrymme inom ramen för religionsundervisningen.

Att fostra eleverna innebär i praktiken att eleverna ska ha möjligheten och vetskapen att de kan förändra sin omvärld genom sitt handlande. Fjellström (2004) och Orlenius (2001) menar att skolan bör ta ansvar för att förmedla humanistiska och demokratiska värderingar för att alla elever ska få en likvärdig och god fostran. Utan detta menar Fjellström (2004) att det finns en risk att det demokratiska systemet kan förfalla. Kittelmann Flesner (2019) och Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck (2020) beskriver hur lärare har olika sätt att möta elever när det gäller kontroversiella frågor i klassrummet. Utifrån studierna är det en stor del av lärare som inte lyfter kontroversiella frågor till diskussion utan undviker dem med olika metoder. Att undvika kontroversiella frågor går emot fostransuppdraget i skolan då eleverna har rätt att uttrycka sina frågor, funderingar och åsikter medan läraren bör möta dessa på ett sätt som gynnar individen och gruppen utifrån skolans uppdrag utan att förringa elevens åsikter, vilket betonas av Kittelmann Flesner (2019); Fjellström (2004); Nicolaisen (2015) och Gunnarsson (2017).

Vi anser att det framkommer i de analyserade artiklarna att Island står i framkant när det gäller religionsundervisning, detta då Islands undervisning formas efter eleverna och samhällets förändring. Svenska lärare ska utforma undervisningen utifrån eleverna, många lärare uttrycker en svårighet inför detta och upplever det som att mycket av undervisningstiden går till att lösa konflikter (Kittelmann Flesner, 2019; Lilliestam, Holmqvist Lidh & Osbeck 2020; Franck 2014 & Hylén, 2012). Detta kopplas direkt till vår studies syfte då det beskriver dilemman som lärare ställs inför. Gunnarsson (2017) beskriver även att när skolan och kyrkan separerades 1907 i Island övergick de direkt till att lärare bedrev religionsundervisningen, vilket inte skedde lika snabbt i de andra nordiska länderna. Att Island gjorde detta tidigt kan ha haft en betydelse för hur sekulariseringen påverkade skolan. I de nordiska länderna skapades en konflikt mellan kyrkan och staten när lärare skulle ta över undervisningen, men detta skedde inte i Island, Gunnarsson (2017) förklarar detta med att det var ett homogent samhälle både vad gäller religion och politik, vilket ledde till färre konflikter när skolan utvecklades.

Den svenska skolan ska bedriva sin undervisning så att föräldrarnas religiösa och politiska åsikter respekteras (SFS 1994:1219, tilläggsprotokoll, artikel 2), Aldrin (2020) menar att den svenska undervisningen är unik då religion anses vara stärkande för värdegrundsarbete, även om det inte direkt kopplas till religionskunskaper. Det som Lilliestam, Holmqvist Lidh och Osbeck, (2020); Aldrin (2020); Gunnarsson (2017); Kittelmann Flesner (2019) och Hylén (2012) lyfter är vikten av sin egen förförståelse för religioner då läraren endast kan utgå från sin egen förförståelse, för att tillsammans med eleverna bygga en bred kunskapsbas inom ämnet.

Avslutningsvis har skillnader och likheter med studiernas innehåll synliggjorts, exempelvis har vi visat på att Falkevall, 2017; Franck, 2014; Fjellström, 2004; Frank, & Thalén, 2018; Kittelmann, Flesner. 2019; Orlenius, 2001; Nicolaisen, 2015 anser att endast diskussion i klassrummet inte gynnar eleverna men samtidigt är diskussion en viktig del i undervisningen, både för att utveckla den inre kompassen men även för att träna upp sin förmåga att reflektera

kring mångfald och etiska dilemman.

Då vi använder en grundad teori i vårt arbete är det inte relevant att utforska vidare perspektiv, arbetets syfte är enbart att sammanställa tidigare forskning för att få en överblick i ämnet. En metanivå av reflektion är därför inte lämplig och går inte i linje med en grundad teori.

Metoddiskussion

Vi har enbart utgått från vetenskapliga artiklar och forskare med hög trovärdighet, genom att använda grundad teori har intresset främst varit att få reda på vad resultaten av tidigare forskning säger. Samtliga artiklar som kunskapsöversikten innehåller är dock till störst del kvalitativa, detta bidrar till att tolkningar och subjektivitet är inblandat. Vi har själva utifrån forskningen reflekterat och analyserat resultaten för att skapa en djupare förståelse för ämnet.

För att undvika osäkerhet på artiklarnas trovärdighet och vetenskapliga innehåll har vi utgått från den nordiska tidskriften *Nordidactica (Journal of Humanities and Social Science Education)*. Denna tidskrift är en pålitlig källa med vetenskapligt innehåll och relevant forskning inom det valda området. Vi anser att urvalet har bidragit till en bredare kunskap av ämnet och mängden artiklar ökar även trovärdigheten i vårt arbete.

Efter analys av de vetenskapliga artiklarna har vi valt att utgå ifrån olika delar av innehållet, detta har gjort att vissa artiklar tagit större plats i vår kunskapsöversikt då innehållet haft en direkt koppling till vårt syfte och frågeställning. Urvalet av artiklarna har grundats på artiklarnas relevans kopplat till vår kunskapsöversikt.

NÅGRA SLUTSATSER MED STUDIEN

Nedanstående text belyser några styrkor och svagheter inom forskningsområdet samt enligt oss de viktigaste slutsatserna som kunskapsöversikten innehåller. Avslutningsvis tar vi upp hur vidare forskning kan utformas utifrån framtida behov.

Reflektioner

Vi har uppmärksammat att forskning inom området religionsundervisning och etik har sina begränsningar. Att det finns forskare och forskning som fokuserar på ämnet har synliggjorts, men enligt oss är mängden forskning och antalet forskare begränsat. Detta bidrar till att samma forskare och namn dyker upp flera gånger och innehållet saknar vissa delar. Vi har observerat att det till exempel nästan bara forskas och undersöks inom de äldre skolåldrarna och att forskning inom lågstadiet är i stort sätt obefintlig. Detta bidrar till att vår kunskapsöversikt främst innefattar artiklar med koppling till högstadium eller gymnasium. Detta är något som vi själva anser skulle vara intressant att undersöka, alltså att göra en studie om de etiska aspekterna kring religionsundervisningen men med ett syfte på lågstadiet. En stor del av den befintliga forskningen handlar om hur etiken ges utrymme i undervisningen det forskarna många gånger inte tar med är hur lärare använder etiken praktiskt, den didaktiska aspekten kring etik och religion glöms bort i forskningen kring religion. Eftersom kunskapskraven i tredje klass redan där påpekar att eleverna ska kunna förstå och resonera kring olika livsåskådningar och kulturer så anser vi att detta är ett område som är viktigt att undersöka.

Styrkorna inom forskningsområdet anser vi främst syftar på den kvalité som många av forskarna bär med sig. Till exempel forskaren Olof Franck som är en central person inom svensk religionsforskning har skrivit flera böcker och artiklar som vi anser har ett intressant och givande innehåll. Det finns även forskning utanför Sverige som även den har varit användbar i vårt arbete då vi har kunnat reflektera över ett nordiskt perspektiv och skillnader i undervisningsmetoder har synliggjorts. Det handlar bland annat om de finska forskarna Malama och Kallioniemi och den norska forskaren Nicolaisen. En annan styrka i forskningen är att alla forskarna verkar ha samma åsikter kring vikten av att eleverna får lära sig om etik eftersom det är en central del för att kunna förstå och anpassa sig till det mångkulturella samhälle som vi lever i. Forskarna pekar på vikten av att eleverna får förståelse för människors livssituation och hur detta ger dem en starkt känsla av ett enat samhälle och att detta kan minska klyftorna som skapar en ”vi och dem känsla”. Att lärare har den kunskapen blir viktigt för att synliggöra detta för eleverna. Även om vi lever i ett mångkulturellt samhälle behöver inte det betyda att vi är olika grupper. Det är positivt att eleverna lär sig att se alla människor som en grupp oavsett livssituation, vilket forskningen har visat.

Genom vår kunskapsöversikt synliggörs det att etiken och religionsundervisningen har en nära relation som tyder på att de etiska aspekterna är viktiga inom olika religionsläror. För att eleverna ska kunna bygga upp förståelse för olika religioner och livsåskådningar krävs det att läraren är medveten om de etiska situationer som kan förekomma i ett klassrum.

Religionsundervisning handlar om faktakunskaper men även tolerans och förståelse kopplat till ett mångkulturellt samhälle. Fostran är även en central del av religionsundervisningen som här främst syftar på att skapa goda samhällskritiska medborgare. Att eleverna själva reflekterar kring etiska frågor gör att de skapar förståelse och bidrar till samhörighet i det mångkulturella samhället genom sitt agerande. Religionslärarna har därför ett viktigt uppdrag som lättare kan uppnås genom kompetens och förståelse inom hur man som lärare bör hantera de etiska situationer som kan uppkomma i klassrummet. Vidare har vi funnit att det saknas forskning kring ämnet. Det som framförallt saknas är studier som riktar in sig på de lägre åldrarna (lågstadiet) och därför anser vi att forskningen kring detta område bör kompletteras.

REFERENSER

- Aldrin, V. (2020). Eleven och den andre – Statliga attityder till religion och livsåskådning i riktlinjer om sammankomster med religiösa inslag i skolan 2012 och 1967. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 10 (1), ss. 137-153. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1397037/FULLTEXT01.pdf>
- Aldrin, V. (2018). *Skolavslutningar i kyrkan och spelet om religion i svensk skola*. Skellefteå: Artos.
- Falkevall, B. (2017). Exempel-vis. Det oväntade och föreställningar om religionskunskapslärares professionella kunnande. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 7 (2), ss. 51-56. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1098772/FULLTEXT01.pdf>
- Fjellström, R. (2004). *Skolområdets etik: en studie i skolans fostran*. Lund: Studentlitteratur.
- Franck, O. (2014). Gränsöverskridande värden i icke konfessionell etikundervisning: ämnesidentitet och multidisciplinärt lärande i ämnet religionskunskap. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 4 (1) ss. 188-221. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:736191/FULLTEXT01.pdf>
- Franck, O. & Thalén, P. (red.) (2018). *Interkulturell religionsdidaktik utmaningar och möjligheter*. Upplaga 1 Lund: Studentlitteratur.
- Frank, O. & Thalén, P. (2018). Inledning. I: Franck, O., & Thalén, P. (red.) *Interkulturell religionsdidaktik: Utmaningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur, s.15–22.
- Gunnarsson, G. J. (2017). From religious homogeneity to secularization, diversity and pluralism. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 7 (1), ss. 1-26. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1079168/FULLTEXT01.pdf>
- Holton, J, A. & Walsh, I. (2017). *Classic grounded theory: applications with qualitative and quantitative data*. Los Angeles: SAGE, ss. 11-12.
- Hylen, T. (2012). Essentialism i religionsundervisningen, ett religionsdidaktiskt problem. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 10 (2), ss.106-137. <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/article/view/18938/17135>
- Kittelman, Flesner. K. (2019). Samma konflikter men olika inramning – Kontroversiella frågor relaterade till Mellanösternkonflikterna i religionskunskap och samhällskunskap. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 9 (3), ss. 93-100. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1374263/FULLTEXT01.pdf>
- Nilsson, S. (2018). Det oförutsägbara klassrummet - utmaningar och möjligheter. I: Franck, O., & Thalén, P. (red.). *Interkulturell religionsdidaktik: Utmaningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur, s. 109-129

Lilliestam, A-L., Holmqvist Lidh, C. & Osbeck, C. (2020). Lågstadie lärare talar om sin undervisning i de samhällsorienterande ämnena. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 10 (2), ss. 48-72. <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/article/view/21960/19731>

Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011: reviderad 2019. (2019). [Stockholm]: Skolverket. Tillgänglig på Internet: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=3813>

Löfstedt, M. (2018). Livsfrågor och etik i interkulturell religionsundervisning - för självreflektion och samreflektion. I: Franck, O., & Thalén, P. (red.). *Interkulturell religionsdidaktik: Utmaningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur, s. 65–85

Malama, M. & Kallioniemi, A. (2017). Student teachers' viewpoints of the current RE solution and how RE should be profiled in the future in Finland. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 7 (4), ss. 70-86. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1172676/FULLTEXT01.pdf>

Nationalencyklopedin, etik. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lang/etik> (hämtad 2020-11-17)

Nicolaisen, T. (2015). Elevers komplekse identitetskrav som utmaning i religions - og livssynsundervisning. *Nordidactica – journal of humanities and social science education*. 5 (1), ss. 1-18. <https://journals.lub.lu.se/nordidactica/article/view/18987/17181>

Orlenius, K. (2010). *Värdegrunden - finns den?*. 2. uppl. Stockholm: Liber.

SFS 1994:1219. *Lag om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna*. Stockholm: Justitiedepartementet.

Skolöverstyrelsen. (1969). *Läroplan för grundskolan (Lgr 69)*, ss. 175-178. Skolöverstyrelsen. Stockholm.

Thalén, P. (2018). Att vara religionslärare i en tid av radikal mångfald. I: Franck, O., & Thalén, P. (red.). *Interkulturell religionsdidaktik: Utmaningar och möjligheter*. Lund: Studentlitteratur, s. 65–85.

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se